

# Gramofon

## Kojarzy się przede wszystkim z urządzeniem służącym do odtwarzania zapisanych wcześniej na płytach dźwięków i muzyki.

Prototyp takiej maszyny zbudował w 1887 roku Emil Berliner, a była ona w powszechnym użyciu aż do lat 80. XX wieku. Jednakże **na pierwszym etapie dziejów gramofonu był on także postrzegany jako urządzenie do tworzenia nowych, unikatowych [dźwięków](#), rodzaj instrumentu muzycznego**. Analogiczne zastosowanie ma dziś w praktyce artystycznej didżejów.

„Starszy brat” gramofonu, skonstruowany w 1878 roku przez Tomasza Alvę Edisona fonograf, był urządzeniem służącym w pierwszej kolejności do nagrywania dźwięku. Najpierw zauważono, że dźwięk za pomocą wibrującej igły można zapisać na obracającym się cylindrze, dopiero później, że można go też odtworzyć i reprodukować. Słowo „fonograf” znaczy wszak (z greckiego) „zapisywacz dźwięku”. Stąd już tylko krok do pomysłu, iż zapisywane dźwięki można modelować, ryjąc ręcznie na płycie rowki o wymyślnych kształtach, które potem – przy odtwarzaniu – spowodują niezwykle brzmienia.

W latach 20. ubiegłego stulecia powstało wiele tego typu teorii i przeprowadzano w tym zakresie specjalne eksperymenty. Jednocześnie kompozytorzy zauważyli, że płytę gramofonową z muzyką odtwarzaną na żywo można potraktować jak partię instrumentalną i wprowadzić ją do utworu muzycznego. Można ponadto, co zauważyli np. Ernst Toch i Paul Hindemith, manipulować prędkością obrotów talerza gramofonu, co ma znaczący wpływ na brzmienie muzyki, a także zestawiać ze sobą rozmaite nagrania lub ich fragmenty.

Nie było to łatwe zadanie, gdyż pierwsze gramofony, choć eliminowały wiele słabości fonografu, były urządzeniami dość prostymi. W swych pierwszych eksperymentach Berliner zastosował okrągłą płytę pokrytą woskiem, na której igła pod wpływem drgań akustycznych rysowała falisty rowek. W 1897 roku założył The Berliner Gramophone Company i ruszył z masową produkcją płyt wytwarzanych z żywic syntetycznych lub szelaku. Dopiero w 1924 roku do nagrywania dźwięku na płytach zastosowano mikrofony, rok później znormalizowano prędkość nagrań do 78 obrotów na minutę, ale w praktyce prędkość ta ulegała wahaniom. **W latach 30. XX wieku pojawiły się gramofony wyposażone w urządzenie elektryczne zwane adapterem, zamieniające drgania mechaniczne na impulsy elektryczne, a także gramofony z napędem elektrycznym. Te usprawnienia przyczyniły się do wielkiego rozpowszechnienia nagrań muzycznych i urządzeń do ich odtwarzania.** Kompozytorzy zaczęli zabiegać o nagrania, doskonale rozumiejąc siłę takiego rodzaju promocji swej muzyki.

Po II wojnie światowej standard 78 obrotów na minutę został zastąpiony formatem „33 1/3” nazywanym „longplayem”, stosowano też standard 45 obrotów na minutę. Płyty zaczęto robić z winylu i dzięki temu stały się one znacznie trwalszym nośnikiem dźwięku, niż pierwsze krążki, choć nadal bardzo narażonym na rozmaite uszkodzenia (zadrapania, odgięcia).

**Choć pod koniec lat 80. gramofony zostały wyparte przez odtwarzacze CD i technologię cyfrową, to do dnia dzisiejszego mają one swe miejsce w praktyce muzycznej**, nadal też, choć w mniejszych nakładach, produkowane są płyty gramofonowe, które mają swych zagorzałych wielbicieli. W funkcji instrumentu muzycznego gramofon stosują dziś przede wszystkim didżeje, manipulując płytami na żywo i tworząc nowe brzmienia na przykład poprzez tzw. skreczowanie lub „beat juggling”.

- W latach 20. XX wieku twórca awangardowy László Moholy-Nagy zgłosił projekt „alfabetu języka rowków gramofonowych”, jako nowego typu notacji muzycznej. Jego celem było uniezależnienie kompozytora od wykonawcy i [partytury](#) oraz tworzenie nieznanymi przedtem dźwięków i relacji między nimi
- Najpopularniejszym utworem muzycznym przeznaczonym oryginalnie na gramofon jest *Fuga geograficzna* Ernsta Tocha, powstała w 1930 roku. Dzieło wykonywane przez chór mówiony odtwarzane było z płyty z zastosowaniem rozmaitych manipulacji prędkością obrotów talerza gramofonowego.

Jednym z najciekawszych współczesnych dzieł muzycznych na gramofon jest *Concerto for turntables and orchestra* (2006 r.) Gabriela Prokofiewa, wnuka [Sergiusza](#). W jego prawykonaniu uczestniczył DJ-Yoda, wprowadzając własną technikę gry melodycznej na gramofonie.